

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У ТОВАРНОМУ ЕКСПОРТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Розраховано темпи приросту товарного експорту в регіонах України за 2012-2017 роки. Проведено аналіз структури товарного експорту в розрізі основних товарних груп. Побудовано структуру експорту товарів за регіонами. Виявлено тенденції погіршення товарної структури вітчизняного експорту за критерієм рівня технологічності продукції.

Після значного (>33%) зростання у 2011 році темпу приросту товарного експорту в Україні, упродовж 2012-2015 років відбувалось поступове зниження значень цього показника (рис. 1). Однак, із 2016 року почалося подолання цієї негативної тенденції, а у 2017-му – різке (майже у 4 рази) нарощення товарного експорту. Значно вища амплітуда коливань значень темпу приросту товарного експорту у вартісному виразі, порівняно з індексом фізичного обсягу експорту, свідчить про високу залежність цін на вітчизняну продукцію від кон'юнктури на зовнішніх товарних ринках. Це, своєю чергою, є наслідком сировинної орієнтації українського товарного експорту, який складається з продукції промисловості (≈60%) і сільського господарства.

Серед регіонів України темпи приросту товарного експорту у 2017 році були від'ємними лише у двох областях (проти 10-ти у 2016-му і 23-х у 2015-му) – Луганській і Кіровоградській (табл. 1). Натомість у 2016 році ці області входили до числа тих 14-ти, в яких було досягнуто зростання обсягів товарного експорту, а в Луганській – взагалі найвищих (+69,04%). У 2017 році найвищі темпи приросту товарного експорту (+86,62%) продемонструвала Вінницька область, що була єдиною з-поміж регіонів України, якій вдалось наростити значення цього показника у 2015-му.

Незважаючи на зниження у 2017 році, порівняно з 2012-м, обсягів товарного експорту в Дніпропетровській, Донецькій і Запорізькій областях на 30,36%, 68,9% і 25,39% відповідно, ці три регіони сумарно формують понад третину загального експорту товарів з України.

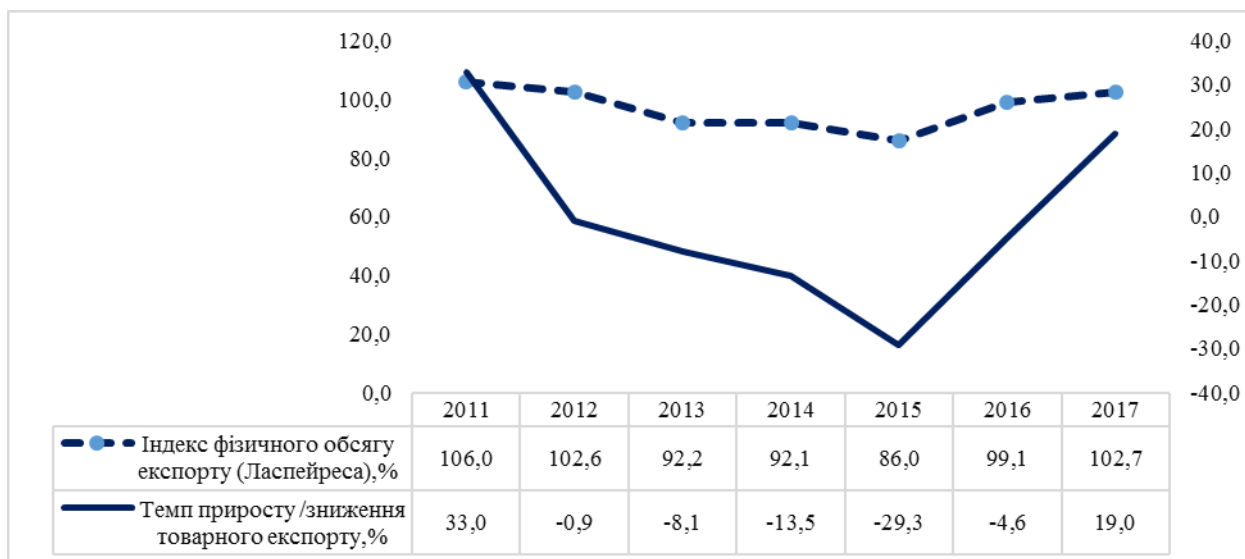

Рис. 1. Показники експорту в Україні, %

Таблиця 1

Темпи приросту товарного експорту в регіонах України, %

Область	2013/2012	2014/2013	2015/2014	2016/2015	2017/2016	2017/2012
Вінницька	4,11	9,26	14,10	16,07	23,88	86,62
Волинська	3,80	9,00	-7,84	-3,14	12,65	13,78
Дніпропетровська	-3,28	-10,53	-26,98	-8,35	20,26	-30,36
Донецька	-12,95	-32,28	-56,02	-7,16	29,20	-68,90
Житомирська	10,19	9,61	-33,57	9,82	21,67	7,22
Закарпатська	-6,16	6,37	-20,86	10,74	19,35	4,41
Запорізька	-7,92	1,41	-21,42	-21,77	30,01	-25,39
Івано-Франківська	-42,58	3,41	-23,53	53,82	15,98	-19,00
Київська	-0,57	-6,15	-8,74	0,87	2,54	-11,92
Кіровоградська	35,62	-4,27	-50,46	5,14	-2,76	-34,25
Луганська	-15,48	-46,31	-86,45	69,04	-46,32	-94,42
Львівська	-3,92	1,10	-7,57	5,74	24,27	17,98
Миколаївська	-8,30	-15,48	-12,76	3,95	14,06	-19,83
Одеська	-9,75	9,31	-2,95	-11,98	19,30	0,53
Полтавська	-22,02	-19,97	-30,28	-3,04	29,84	-45,23
Рівненська	-4,15	-1,94	-20,07	-15,87	20,44	-23,88
Сумська	-17,60	-20,12	-17,86	-10,61	24,07	-40,04
Тернопільська	54,13	-1,67	-18,94	1,13	29,20	60,51
Харківська	-1,73	-8,37	-27,98	-21,63	15,93	-41,08
Херсонська	12,35	-2,47	-33,76	3,41	17,27	-11,97
Хмельницька	6,19	3,55	-20,68	-20,65	46,74	1,56
Черкаська	-23,51	-19,01	-30,44	9,25	30,24	-38,69
Чернівецька	0,32	3,11	-16,19	10,18	25,53	19,90
Чернігівська	2,27	26,10	-21,20	-21,54	44,43	15,16

У 2017 році товарний експорт досяг понад 1 млрд. дол. США в 11-ти областях, тоді як у 2012-му – в 13-ти, з яких у Дніпропетровській і Донецькій – понад 10 млрд. дол. США. Загалом у 2017 році, порівняно з 2012-м, обсяги експорту товарів у вартісному виразі зросли в 10-ти областях: Вінницькій, Волинській, Житомирській, Закарпатській, Львівській, Одеській,

Тернопільській, Хмельницькій, Чернівецькій і Чернігівській. Пояснення такої ситуації лежить у площині аналізу товарної структури експорту.

Основа товарного експорту України у 2017 році формувала продукція металургії, добувної промисловості і машинобудування, а також продукція АПК (сільського господарства і харчової промисловості). У 2012 році до ключових позицій вітчизняного товарного експорту входила ще продукція хімічної промисловості (рис. 2). Частки I-IV товарних груп (продуктів тваринного і рослинного походження, жирів та олій, готових харчових продуктів) у структурі товарного експорту України сумарно склали 30,81% проти 15,77% у 2012-му (табл. 2). Натомість частка продукції XV групи (недорогоцінних металів та виробів із них), порівняно з 2012 роком, скоротилась на 4,33 в.п., частка V групи (мінеральних продуктів) – на 2,54 в.п., а частка XVI групи (обладнання та механізмів) – на 0,25 в.п. Серед видів продукції АПК в українському товарному експорті найбільше зросла частка продуктів рослинного походження – на 9,29 в.п.

У регіональному розрізі продукція АПК домінує в товарному експорті Вінницької (із часткою I-IV товарних груп у відповідній структурі у 2017 році 81,69% проти 66,50% у 2012-му), Кіровоградської (68,91% проти 58,52%), Миколаївської (69,07% проти 57,76%), Одеської (70,28% проти 37,87%) і Черкаської (80,25% проти 41,16%) областей. Продукти тваринного походження у 2017 році займали найбільшу частку у товарній структурі експорту Київської області (23,25%), тоді як у 2012-му – Волинської (9,8%); продукти рослинного походження – стабільно у товарній структурі експорту Миколаївської області (55,29% проти 44,62% у 2012 році); жири та олії – у товарній структурі експорту Вінницької області (37,26%), а у 2012 році – Кіровоградської (34,68%); готові харчові продукти – у товарній структурі експорту Харківської області (24,53%), а у 2012-му – Херсонської (17,12%).

Рис. 2. Структура товарного експорту України (за основними товарними групами), %

Продукція металургійних виробництв (XV товарна група) незмінно домінує в експорті Донецької (80,25% у 2017 році проти 62,78% у 2012-му), Запорізької (56,46% проти 46,2%) і Дніпропетровської (55,19% проти 52,24%) областей. Водночас продукція добувної промисловості (V товарна група) стала основою товарного експорту Полтавської області із часткою 51,99% у 2017 році (проти 34,91%). У 2012 році профільною експортною продукцією в цьому регіоні були транспортні засоби (XVII товарна група), однак у 2017-му їх частка скоротилась на 41,77 в.п. (до 1,44%)¹, а в структурі товарного експорту України – на 7,66 в.п. (до 1,61%).

¹ Основною причиною цих змін було скорочення експорту продукції Кременчуцького автомобільного заводу на ринок РФ

Таблиця 2

Структура товарного експорту регіонів України (за основними товарними групами), %

Регіон	I. Живі тваринні; продукти тваринного походження		II. Продукти рослинного походження		III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження		IV. Готові харчові продукти		V. Мінеральні продукти		VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості		VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них		IX. Деревина і вироби з деревини		X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів		XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби		XV. Недорогоцінні метали та вироби з них		XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання		XVII. Засоби наземного транспортного, літальні апарати, плавучі засоби		XX. Різні промислові товари		
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012
Україна	1,06	2,90	6,32	15,61	4,33	6,44	4,06	5,86	13,37	10,83	7,64	3,92	1,30	1,34	1,81	3,31	1,16	1,33	1,37	2,15	33,58	29,25	11,70	11,45	9,27	1,61	1,04	1,84	
Вінницька	2,80	6,85	14,80	20,11	24,70	37,26	24,20	17,47	5,30	2,34	2,80	1,32	0,30	0,67	10,00	7,52	0,00	0,06	5,40	2,56	2,30	1,59	5,50	1,53	0,10	0,07	0,10	0,21	
Волинська	9,80	5,20	2,12	10,86	0,86	1,06	2,69	3,13	0,49	0,01	2,58	0,75	2,88	1,86	12,53	16,84	1,40	1,29	3,10	1,73	3,54	1,87	43,20	45,56	4,04	1,77	10,00	7,79	
Дніпропетровська	0,14	0,42	1,32	1,59	1,94	4,02	1,46	1,32	22,65	26,69	2,38	3,14	1,34	0,69	0,08	0,25	2,17	0,98	0,47	0,53	52,24	55,19	2,87	1,65	10,08	2,36	0,22	0,40	
Донецька	0,83	0,42	0,81	3,24	0,90	0,42	3,32	0,57	12,36	9,82	5,49	0,42	0,23	0,05	0,05	0,08	0,03	0,00	0,06	0,02	62,78	80,25	3,91	3,88	8,52	0,15	0,02	0,01	
Житомирська	2,40	2,51	5,59	18,69	0,14	1,38	6,97	2,50	20,13	5,68	1,37	0,28	1,64	1,32	17,70	18,79	3,11	3,36	6,83	9,13	7,17	7,51	15,10	17,50	0,46	0,06	0,99	1,21	
Закарпатська	0,02	0,13	0,84	3,95	1,08	0,10	2,96	3,56	0,15	0,06	2,52	2,05	0,49	0,51	0,00	8,31	0,15	0,09	9,20	8,55	0,69	0,64	71,10	59,24	0,04	0,56	6,98	7,90	
Запорізька	0,35	1,02	1,84	7,35	4,06	5,00	2,23	2,16	5,82	4,28	3,08	2,86	0,13	0,39	0,12	0,02	0,09	0,06	0,22	0,02	46,20	56,46	30,40	18,51	4,43	0,72	0,14	0,13	
Івано-Франківська	3,51	2,75	2,16	16,47	0,02	0,10	1,18	0,66	11,42	4,91	16,60	9,45	27,85	15,97	9,07	15,49	5,77	2,82	3,35	2,95	0,39	0,55	12,60	22,99	0,04	0,02	0,69	1,48	
Київська	8,01	23,25	13,73	20,23	28,90	10,56	1,52	10,67	5,03	0,44	7,76	3,28	0,17	5,38	12,77	2,43	0,98	5,70	0,09	1,53	2,69	4,76	6,00	6,57	1,08	0,63	3,17	1,23	
Кіровоградська	0,06	3,19	12,43	25,70	34,68	32,07	11,35	7,95	17,83	7,36	0,73	1,57	0,47	0,46	1,22	1,59	0,09	0,05	1,15	1,23	0,38	0,46	17,70	17,07	0,81	0,51	0,39	0,51	
Луганська	0,00	0,00	0,43	5,45	0,24	5,53	0,59	3,71	21,62	2,20	13,10	15,12	2,11	1,97	0,01	0,05	2,00	29,69	1,53	5,39	37,32	19,90	3,05	0,62	16,55	0,94	0,09	0,26	
Львівська	0,60	1,43	3,60	10,43	21,79	6,94	6,12	8,71	0,57	0,11	1,25	0,82	1,36	0,64	11,04	10,03	3,51	2,74	11,11	11,08	4,05	0,03	22,20	27,79	0,59	0,24	7,62	13,05	
Миколаївська	0,27	1,50	44,62	55,29	7,59	6,89	5,28	5,39	0,15	0,06	24,10	24,97	0,04	0,06	0,14	0,82	0,09	0,04	0,49	0,60	0,71	0,16	14,40	3,47	1,29	0,14	0,03	0,05	
Одеська	0,14	0,71	16,92	45,71	10,84	17,61	9,97	6,25	6,49	0,07	35,00	3,62	0,69	0,50	0,31	1,10	0,43	0,18	0,48	0,48	5,91	7,63	5,69	4,58	5,97	10,31	0,26	0,33	
Полтавська	1,02	1,93	6,07	16,22	0,94	4,12	5,09	9,84	34,91	51,99	2,12	3,08	0,04	0,07	0,10	0,30	0,02	0,06	0,72	3,07	0,42	3,12	4,31	3,49	43,21	1,44	0,21	0,24	
Рівненська	1,69	5,22	6,51	18,55	0,24	2,14	2,14	0,87	13,65	3,96	31,30	5,44	0,29	0,48	19,70	26,99	0,05	0,35	2,73	4,06	1,38	1,24	8,59	4,56	0,70	0,75	3,30	11,55	
Сумська	0,58	3,48	4,86	27,56	0,10	0,81	10,18	16,75	0,20	0,29	16,60	7,92	0,69	4,18	2,65	4,25	0,20	0,90	0,11	0,18	6,65	11,03	53,30	16,17	0,00	2,43	0,88	0,09	
Тернопільська	6,42	9,85	19,04	21,85	0,19	3,62	12,04	4,09	0,58	0,44	1,65	4,17	0,77	2,02	3,96	3,21	0,60	0,25	1,82	1,27	0,53	0,97	40,30	40,73	0,33	0,05	9,87	4,93	
Харківська	0,17	1,09	13,46	17,78	8,06	2,99	5,76	24,53	7,98	0,88	3,27	4,15	2,45	3,52	0,57	1,37	1,76	1,77	2,61	2,87	2,99	3,87	29,90	22,07	7,87	3,38	4,40	3,47	
Херсонська	3,63	4,93	32,64	36,80	1,19	7,12	17,12	14,14	0,27	0,07	0,18	0,20	1,42	1,14	8,53	5,57	0,60	1,29	0,66	0,72	8,24	12,62	18,30	7,19	6,93	7,97	0,02	0,05	
Хмельницька	8,28	11,94	20,45	36,24	0,35	2,75	3,38	5,86	2,54	3,12	2,14	1,07	11,95	4,95	4,06	2,54	0,04	0,05	5,64	5,28	1,75	3,98	20,50	15,13	1,64	0,11	6,71	3,88	
Черкаська	1,19	2,58	20,29	30,30	8,24	24,59	11,44	22,78	2,17	2,00	36,80	1,51	0,91	0,58	2,42	4,43	1,51	0,69	1,30	2,74	0,35	0,23	5,40	3,41	3,37	0,04	1,68	2,15	
Чернівецька	0,00	4,17	5,70	18,09	0,00	0,18	3,06	8,33	0,32	0,06	3,73	1,73	2,30	0,92	0,00	27,39	0,14	0,12	19,30	12,47	4,50	0,97	26,90	14,22	0,19	0,05	5,42	9,57	
Чернігівська	4,87	4,72	30,28	44,63	2,06	2,33	15,25	9,81	0,56	0,16	0,32	0,18	1,08	1,69	7,70	6,59	20,28	11,09	5,98	4,34	0,32	3,25	5,71	4,46	1,54	0,44	0,63	1,04	

Ознакою погіршення структури вітчизняного товарного експорту (за критерієм технологічності) є також зменшення у ній частки продукції машинобудування (XVI товарна група) до 11,45%. У 2017 році машини, та електротехнічне обладнання домінували в експорті областей західного регіону, а саме: Закарпатської (59,24% проти 71,0% у 2012-му), Волинської (45,56% проти 43,16%), Тернопільської (40,73% проти 40,3%), Львівської (27,29% проти 22,24%) та Івано-Франківської (22,99% проти 12,59%). Натомість у Запорізькій області частка цієї продукції у товарній структурі експорту скоротилась, порівняно з 2012 роком, на 11,91 в.п. (до 18,51%).

Особливістю експорту товарів XVI групи (продукції машинобудування) в Україні є висока (>45%) частка в ньому продукції, що виготовлена з давальницької сировини, а в названих областях західного регіону значення цього показника є удвічі більшим (у середньому $\approx 90\%$) і має тенденцію до подальшого зростання. Відтак, можемо констатувати не лише скорочення експорту машин та обладнання, але й зменшення у його структурі продукції вітчизняного виробництва.

Ще одним підтвердженням погіршення технологічної структури українського товарного експорту є скорочення у ній частки продукції хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (VI товарна група) на 3,72 в.п. (до 3,92%). У 2017 році частка цієї продукції була значною у товарній структурі експорту лише Миколаївської (24,97%), Луганської (15,12%) та Івано-Франківській (9,45%) областей, тоді як у 2012-му – домінувала в експорті Черкаської (36,8%), Одеської (35,0%) і Рівненської (31,3%) областей.

У структурі товарного експорту України на 1,5 в.п. збільшилась частка IX групи (деревини і виробів з деревини). У 2017 році вона була основною експортною продукцією в Чернівецькій, Рівненській і Житомирській областях, тоді як у 2012-му – у жодній.

Профільною спеціалізацією товарного експорту Луганської області стала продукція X групи (маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів) – її частка у 2017 році досягла 29,69% (проти 2,0% у 2012-му). Така

радикальна зміна товарної структури експорту в цьому регіоні пояснюється втратою (унаслідок тимчасової окупації частини його території) виробничих потужностей добувної промисловості і металургії. Продукція цих видів промислової діяльності у 2012 році домінувала (із частками 21,62% і 37,32% відповідно) в товарному експорті Луганської області, тоді як у 2017-му їх частки скоротились, відповідно, до 2,2% і 19,9%.

У регіональному розрізі найбільш диверсифікованою у 2017 році була товарна структура експорту Житомирської області, оскільки в ній частки кожної з ключових експортних позицій (продукції ІХ, ІІ і ХVІ товарних груп) не перевищували 19%. Високий ступінь диверсифікації товарного експорту (із частками профільних товарних груп у відповідних структурах <25%) характерний також для Івано-Франківської, Київської і Харківської областей.

Основу товарного експорту України формують три області – Дніпропетровська, Донецька і Запорізька. У 2017 році їх частка у відповідній структурі сумарно становила 43,35% проти 52,48% у 2012-му (табл. 3). Водночас ці регіони експортували 93,57% (88,53% у 2012 році) продукції металургії (ХV товарної групи), яка домінує у вітчизняному товарному експорті із часткою 29,25% (33,58%). Дніпропетровська область також є лідером серед регіонів України за обсягами експорту продукції добувної промисловості із часткою 52,07% (проти 31,87% у 2012 році).

Підсумовуючи, можна констатувати погіршення (за критерієм технологічності) структури товарного експорту України упродовж 2012-2017 років, підтвердженням чого є значне збільшення у ній низькотехнологічних видів продукції, зокрема АПК (І-ІV товарні групи) майже удвічі, а деревообробних (ІХ-Х товарні групи) і текстильних (ХІ товарна група) виробництв – у понад півтора разу. Натомість частки високо- і середньотехнологічних видів продукції у товарній структурі українського експорту суттєво зменшились: хімічних виробництв (VІ товарна група) – майже удвічі, транспортних виробництв (ХVІІ товарна група) – у 5,8 разу.

Зниження технологічності і, водночас, рівня диверсифікації структури вітчизняного товарного експорту у напрямку посилення його сировинної орієнтації (домінування продукції сільського господарства, добувної промисловості і металургії) створює серйозні загрози для соціально-економічного розвитку країни при погіршенні світової кон'юнктури на сировинні товари. Окрім того, необхідно також враховувати, що зниження індексів цін на сировинні товари може опосередковано спричинити зменшення доходів від експорту і решти товарних позицій.

Відтак, для усунення (чи пом'якшення) впливу геоекономічних чинників (зокрема, потенційного погіршення кон'юнктури на світових ринках сировинних товарів) на соціально-економічний розвиток України необхідно провадити відповідну державну політику на національному і регіональному рівнях.